

Törvénytervezet a diszkrimináció ellen

A rasszizmus és az idegengyűlölet nem ismeretlen fogalmak Európában. Az Unió érzékenyen reagál a saját tagországain belül jelentkező valamennyi szélsőséges megnyilvánulásra.

Talán ez az egyik alapvető oka annak, hogy az Európai Unió Tanácsa 2000. június 29-én elfogadta 2000/43/EC számú irányelvét, amely kifejezetten a „faji vagy etnikai származástól függetlenül”, egyenlő bánásmód alapelve elfogadásáról szól, holott az uniós tagországokban, illetve hazánkban is a hátrányos megkülönböztetés általános tilalma érvényesül.

Van-e létjogosultsága önálló, kifejezetten az etnikai diszkriminációt tiltó törvények megalkotásának? A kérdésre sajnos, egyértelműen igennel kell válaszolnunk.

A kisebbségi jogok parlamenti biztosa valamennyi éves jelentésében leszögezte, hogy Magyarországon az állam, az önkormányzatok, illetőleg ezek intézményrendszerei részéről nem tapasztalható tudatos kirekesztő politika és „viselkedés” egyetlen hazai kisebbséggel szemben sem. A diszkrimináció ugyanakkor igen változatos formában részét képezi mindennapjainknak, és nem tehetjük meg, hogy a jelenségről nem veszünk tudomást.

A nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosa hivatalában folytatott kodifikációs munka elvégzésének – és remélhetőleg a törvény majdani meghozatalának – főbb indokai a következők:

- Az Európai Unió Tanácsa 2000/43/EC szám alatt, ez év június 29-én elfogadta – „a faji vagy etnikai származástól függetlenül, a személyek közötti bánásmód egyenlőségének alapelve alkalmazásáról” címet viselő – antidiszkriminációs irányelvét. A direktíva a tagországok részére 2003-ig írta elő az etnikai alapú hátrányos megkülönböztetés tilalmát, szankcionálását, illetőleg kivizsgálását célzó jogszabályok megalkotását. Az irányelv, mivel az ún. „közösségi vívmányok” részét képezi, nem hagyható figyelmen kívül a csatlakozni kívánó országok részéről sem.

- A témának különös aktualitást ad a Magyarország kialakult jelenlegi belpolitikai helyzet. A romákkal kapcsolatos problémák egyre több – és egyre inkább „demonstratívabb” – feszültséget okoznak.

- A munkanélküliség jelenlegi nagyságrendje részben diszkriminatív okokra – így különösen az előítéletességre – vezethető vissza. Az állam számára jelentős gazdasági teherként jelent, hogy a társadalom egy jelentős rétegéről különböző formákban juttatott segélyek útján kell gondoskodnia. A diszkrimináció megszüntetése elősegíthetné a foglalkoztatási helyzet javítását, tehát hosszabb távon gazdasági előnyöket is jelenthetne.

- Az Alkotmány 70/A. §-ában foglalt diszkriminációtilalmi szabály, illetőleg az az alkotmányi rendelkezés, amely a hátrányos megkülönböztetést „a törvény által szigorúan büntetni rendeli” – néhány kivételtől eltekintve – gyakorlatilag nem hatályosul, hiányzik az Alkotmány végrehajtását célzó törvényi szabályanyag.

A Tervezet formája mellett felhozható jogtechnikai – jogalkotói és jogalkalmazói szempontból egyaránt akceptálható – érvek a következők:

- A faji és etnikai alapú diszkriminációt – az Unió ajánlásával összhangban – egy külön törvény tiltaná, amely a nemzetközi szakirodalom tapasztalatainak figyelembe vételével határozná meg a hátrányos megkülönböztetés alapfogalmait. (Pl.: „közvetlen” és „köz-

vetett” diszkrimináció.) A kisebbségi ombudsman javaslatára szerint – a jelenleg hiányzó – törvényi definíciók a következők lennének:

Közvetlen diszkrimináció

§. E törvény értelmében – amennyiben a cselekmény nem bűncselekmény – közvetlen hátrányos megkülönböztetés valósul meg, ha valamely szerv, illetőleg az annak részéről eljáró személy (a továbbiakban együtt: hátrányt okozó) természetes személlyel, csoporttal, valós vagy vélt etnikai hovatartozása miatt – más etnikai hovatartozású személyhez, csoporthoz képest – kedvezőtlenebbül bánt.

A ... (fenti) bekezdés szerinti hátrányos megkülönböztetés valósul meg különösen akkor, ha a hátrányt okozó – működési, gazdálkodási vagy egyéb tevékenységi körében – eljárását (működését, intézkedését, szolgáltatását) etnikai hovatartozástól vagy annak igazolásától teszi függővé, illetőleg személyeket, csoportokat ilyen okból, vagy az általa önkényesen szabott feltételek hiánya miatt elutasít, szolgáltatásából kizár.

Közvetett diszkrimináció

E törvény értelmében közvetett hátrányos megkülönböztetés valósul meg, ha a hátrányt okozó formálisan (az etnikai hovatartozásától függetlenül) minden természetes személlyel, csoporttal egyenlő módon bánt – eljárása során azonos feltételt támaszt, azonos gyakorlatot folytat, azonos rendelkezést hoz – de e bánásmód, a következményeit tekintve egyes, az etnikai hovatartozásuk szerint meghatározható személyek vagy csoportok számára aránytalanul kedvezőtlen, illetőleg a hátrány bekövetkezése előre látható.”

- A Tervezet speciális – az európai normáknak megfelelő – eljárásrendet, illetve jogalkalmazói fórumrendszert vezetne be, amely harmonikusan illeszthető a meglévő jogintézményekhez, így például deklarálná, hogy:

„§ (1) Az etnikai hovatartozás miatti hátrányos megkülönböztetés megelőzése, megszüntetése az egész társadalom közös ügye, olyan közös érdek, amelyért az elsődleges felelősséget az állam viseli.

(2) A Magyar Köztársaság az (1) bekezdés szerinti kötelezettségét törvényben megállapított intézmény- és eljárási rendszer működtetésével látja el, ezen kívül támogatja a nem állami (társadalmi, vagy más jogi személynek minősülő) jogvédő szervezetek létrehozását, és lehetőségei szerint segíti a hátrányos megkülönböztetés megelőzését, feltárását, orvoslását célzó tevékenységüket."

• Szabályozná a diszkrimináció legfontosabb – legtipikusabb, illetőleg legnyilvánvalóbb – eseteit, és az egyes jogsértő magatartásformák súlyához igazodó preventív hatással is rendelkező szankciókat állapítaná meg:

Foglalkoztatási diszkrimináció

§ (1) A személyeket, csoportokat – etnikai hovatartozásuktól függetlenül – egyenlő jogok illetik meg mind a munkaviszony keretében, mind a munkaviszonyon kívül végzett, törvényes jövedelemszerző tevékenységük során.

(2) Tilos a munkához jutást (a foglalkoztatást, alkalmazást), illetve az egyéni vállalkozói tevékenység folytatását etnikai hovatartozáson alapuló feltételhez kötni, kivéve, ha az jogilag megengedett (engedélyezett) tevékenység folytatásának velejárója. Ebben az esetben a feltétel kikötésének ésszerű és jogszerű voltát a munkáltatónak kell bizonyítania.

(3) Az ugyanazon munkahelyen, azonos vagy hasonló feladatot ellátó, illetőleg egyenlő értékű munkát végző munkavállalót – etnikai hovatartozásától függetlenül – egyenlő bánásmód illeti meg:

- a) a munkafeltételek (körülmények) meghatározása,
- b) a bérezés és az előmeneteli – a magasabb munkakörbe történő előléptetési – rendszer megállapítása,
- c) a továbbképzési, átképzési (szakképzési) programok kialakítása,
- d) a munkáltatónál szokásos juttatások (jutalmazások), és egyéb kedvezmények odaítélése,
- e) az alkalmazottakkal szemben lefolytatott fegyelmi és egyéb munkahelyi felelősség megállapítására irányuló eljárások feltételeinek, szabályainak megalkotása, valamint
- f) a munkajogi jogviszony megszűnését, jelentős megváltoztatását (elbocsátás, átszervezés) eredményező munkáltatói döntések meghozatala során.

§ (1) A foglalkoztatás körében közvetett hátrányos megkülönböztetés valósul meg, ha egy etnikai hovatartozása alapján meghatározható munkavállalói csoportra nézve a munkaviszonnyal kapcsolatos, formálisan mindenkivel szemben azonos követelményt támasztó vagy mindenkinek ugyanolyan jogot biztosító rendelkezés, intézkedés, feltétel aránytalanul kedvezőtlen, kivéve, ha annak megfelelő és szükséges voltát objektív tényezőkkel igazolni lehet.

(2) Az (1) bekezdés alkalmazása során a munkaviszonnyal kapcsolatosnak minősül a munkaviszony létesítését megelőző, az azt elősegítő eljárással összefüggő rendelkezés, intézkedés, feltétel és gyakorlat is.

§ (1) Ha a munkáltató eljárásával kapcsolatban közvetlen vagy közvetett hátrányos megkülönböztetésre hivatkoznak, vagy bármilyen jellegű munkajogi jogvita során felmerül a hátrányos megkülönböztetés gyanúja, a munkáltatónak kell bizonyítania, hogy eljárása a hátrányos megkülönböztetés tilalmára vonatkozó rendelkezéseket nem sértette.

(2) Az (1) bekezdés szerinti bizonyítási kötelezettség attól függetlenül a munkáltatót terheli, hogy a hátrányos megkülönböztetésre való hivatkozásra, mely – a jogsértés kivizsgálására hatáskörrel rendelkező – hatóság eljárásában kerül sor.

§ Az állami foglalkoztatás-, illetőleg gazdaságpolitikai döntések meghozatalakor figyelembe kell venni az egyes térségek, települések etnikai viszonyait annak érdekében, hogy az etnikai hovatartozás szerint meghatározható csoportok egyenlő eséllyel rendelkezzenek a munkához jutás, illetőleg a jövedelemszerző tevékenység terén.

Oktatási diszkrimináció

§ (1) Minden természetes személynek joga van arra, hogy – etnikai hovatartozásától függetlenül – a korának, képességeinek megfelelő, azonos színvonalú nevelésben és oktatásban részesüljön valamennyi oktatási (nevelési) intézményben.

(2) Az (1) bekezdésben foglalt jog magában foglalja a felvételi követelmények, a tandíjak, a nevelési és oktatási körülmények meghatározása, valamint az ösztöndíjak, támogatások és egyéb kedvezmények megállapítása területén az egyenlő elbánás iránti igényt.

(3) A (2) bekezdés szerinti, egyenlő felvételi követelmények teljesítéséhez való jogot törvény korlátozhatja a nyelvi- kulturális önazonosság megőrzését szolgáló, ilyen célra alapított, kisebbségi (nemzetiségi) oktatási (nevelési) intézményben.

§ (1) Az oktatási (nevelési) intézményben tilos az oda felvett gyermekek, tanulók, hallgatók (a továbbiakban együtt: tanulók) etnikai hovatartozás szerinti elkülönítése, külön osztályokba, csoportokba sorolása.

(2) Az (1) bekezdés szerinti tilalom nem terjed ki arra az esetre, ha a szülők, külön törvényben meghatározott kezdeményezésére az oktatási intézményben kisebbségi (nemzetiségi) oktatást szerveznek, amelynek célja, tanrendje indokolja elkülönült kisebbségi (nemzetiségi) osztályok, csoportok alakítását.

(3) Az (1) bekezdés szerinti tilalom nem terjed ki a felsőoktatási intézményekben nemzetiségi szakon tanulók – az oktatás jellege, sajátosságai által indokolt – elkülönítésére sem.

(4) Az oktatási (nevelési) intézmények kötelesek azonos színvonalú tanulási, sportolási, elhelyezési (tartózkodási) és ellátási feltételeket teremteni valamennyi tanuló számára, különösen akkor, ha az intézményen belül – az etnikai hovatartozást is tükröző – jogszerűen létrehozott kisebbségi (nemzetiségi) tanrend szerint működő osztály, csoport is van.

§ (1) Az oktatási (nevelési) intézmények által használt, illetve igénybe vehető tankönyvek (segédletek, szöveggyűjtemények) tartalma nem irányulhat csoportok – etnikai hovatartozásuk miatti – méltóságának megsértésére, becsmérlésére.

(2) Az oktatási (nevelési) intézmények nem engedélyezhetik olyan szakkörök, diákkörök és egyéb tanulói szervezetek megalkotását, illetve működését, amelyek célja – nyílt vagy burkolt formában – más etnikai hovatartozású személyek, csoportok lejáratása, megbélyegzése vagy kirekesztése.

Szociális diszkrimináció

§ (1) Minden magyar állampolgárt megillet – etnikai hovatartozásától függetlenül – az egyenlő bánásmóddal való jog a szociális ellátás, illetőleg a társadalombiztosítás területén.

(2) Nem jelenti az (1) bekezdésben említett egyenlő bánásmóddal való jog sérelmét a szociális ellátás, illetőleg a társadalombiztosítási szolgáltatás mértékének – külön törvényben meghatározott szempontok szerinti – eltérő megállapítása.

§ (1) A szociális biztonsághoz való jog egyenlő érvényesülése érdekében, az etnikai hovatartozástól függetlenül, mindenki számára azonos feltételeket kell biztosítani a lakhatási, illetőleg a saját lakáshoz jutási lehetőségek terén, így különösen tilos

a) hátrányos megkülönböztetést alkalmazni a lakhatást segítő állami támogatások, lakásépítési (vásárlási, bővítési) hitelek nyújtásakor;

b) az állami vagy önkormányzati tulajdonú lakások, építési telkek értékesítését, bérbeadását olyan feltételhez kötni, amely a lakosság egyes csoportjait indokolatlan előnyhöz juttatja vagy hátrányos helyzetbe hozza;

c) az építési (használatba vételi és egyéb építési hatósági) engedélyek kiadásának – etnikai hovatartozás miatti – megtagadása, feltételekhez kötése.

(2) Tilos a lakhatási (lakáshoz jutási) feltételeket oly módon meghatározni, amely etnikai hovatartozás szerint meghatározható csoportnak, egy településen (településrészen) történő mesterséges elkülönítését eredményezi.

Egészségügyi diszkrimináció

§ (1) Az egészségügyi szolgáltatásokat – egészségügyi állapotának, szükségleteinek megfelelően, etnikai hovatartozásától függetlenül – mindenki egyenlő méltóságú személyként, azonos feltételekkel veheti igénybe.

(2) Az egyenlő bánásmódhoz való jog magában foglalja különösen az azonos egészségügyi intézmények – az ellátás, illetve tartózkodás céljára szolgáló helyiségek – használatának, az ugyanolyan színvonalú és hatékony, illetőleg nem magasabb kockázattal járó gyógykezelésben, valamint betegségmegelőző programokban (szűrővizsgálatokban) való részvétel jogát.

(3) A (2) bekezdés szerinti egyenlő bánásmód alkalmazásától – az érintett kérésére – akkor is el lehet térni, ha a megkülönböztetést a kérelmező etnikai (vallási) hovatartozásából fakadó körülmények indokolják.

Közigazgatási (hivatali) diszkrimináció

§ (1) Minden, a Magyar Köztársaság területén tartózkodó személynek (a továbbiakban: ügyfél) joga van ahhoz, hogy hatósági (hivatalos) ügyeit – etnikai hovatartozására tekintet nélkül, a jogszabályokban meghatározott közigazgatási szervek előtt, mindennemű hátrányos megkülönböztetés nélkül intézhesse.

(2) Az (1) bekezdésben foglalt egyenlő bánásmódhoz való jog magában foglalja az anyanyelv használatának a jogát, illetőleg azt is, hogy az ügyfél – jogérvényesítése, ügyei intézése során – igénybe vehesse mindazokat az eszközöket, amelyeket az eljárási törvények biztosítanak számára.

§ (1) Valamennyi közigazgatási feladatokat ellátó hatóság – ... – különös felelősséggel tartozik az előtte folyó eljárásokban lehetséges hátrányos megkülönböztetés valamennyi formájának a megelőzéséért, és megszüntetéséért.

(2) A hatóságok kötelesek folyamatosan figyelemmel kísérni

az ügyféli jogok érvényesülését, és megszüntetni azokat a körülményeket, amelyek valamely, etnikai csoporthoz tartozó személyek, közösségek jogérvényesítését akadályozzák.

(3) Az ügyfélfogadási rendet és az ügyfélszolgálati irodákat úgy kell kialakítani, hogy az mindenki számára biztosítsa az egyenlő bánásmódhoz való jog maradéktalan érvényesülését.

§ (1) Nem minősül hátrányos megkülönböztetésnek, ha az egyes hatóságok – az ügyfelek igényeihez, illetve lehetőségeikhez igazodóan – az idegen nyelvek használatának biztosítása érdekében a különböző etnikai hovatartozású, illetőleg más nyelvet beszélő ügyfelek részére eltérő ügyfélfogadási rendet (időpontot, helyszínt) határoznak meg.

(2) Az (1) bekezdésben foglalt szabály alkalmazása esetén is gondoskodni kell arról, hogy az ügyfélfogadás körülményei azonos színvonalúak legyenek, az ügyintézés helyszínének és feltételeinek a meghatározása nem sértheti az ügyfelek egyenlő méltóságához való jogát.

Köszolgáltatási diszkrimináció

§ (1) A közönség számára nyitva álló létesítményben – így különösen a vendéglátóipari, kereskedelmi, valamint a művelődés és a szórakozás céljára létrehozott egységben – a létesítmény által nyújtott köz- és egyéb szolgáltatások igénybevétele során mindenkinek – az etnikai hovatartozástól függetlenül – biztosítani kell az egyenlő bánásmódhoz való jogát.

(2) Az egyenlő bánásmódhoz való jog magában foglalja különösen az egyenlő belépési feltételekhez, a szolgáltatás igénybevételehez szükséges tájékozódásához és az azonos színvonalú kiszolgáláshoz való jogot is.

§ (1) A közönség számára nyitva álló létesítményen (annak területén) tilos olyan felirat, jelzés elhelyezése, amely arra utal, illetőleg olyan következtetés levonását teszi lehetővé, hogy az ott nyújtott szolgáltatásból valakit – etnikai hovatartozása miatt – kizárnak.

(2) A valamely, etnikai hovatartozása alapján meghatározható csoport tagjai részére – hagyományápolási vagy egyéb, törvényes tevékenység folytatására létrehozott – a szűkebb közönség számára nyitva álló létesítménybe a belépés korlátozható, illetve feltételekhez köthető.

(3) A (2) bekezdés szerinti korlátozásnak ki kell tűnnie a létesítmény elnevezéséből, a szolgáltatás igénybevételének körülményeiből, és az nem történhet a más etnikai hovatartozásúakkal szemben megalázó, illetőleg a becsület csorbítására alkalmas módon.

Reméljük, hogy a Tisztelt Olvasó megbocsátja a száraz (de magáért beszélő) jogi szöveg közreadását, annál is inkább, mert 2000. november 21-én tartott ülésén az Országgyűlés Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottsága nagy többséggel – a MIÉP képviselőjének ellenszavazatával – támogatta, hogy a kormány vegye fel jogalkotási programjába az antidiszkriminációs törvény megalkotását.